

**XX. SZÁZADI MAGYAR
TITKOSSZOLGÁLATOK -
SZEMELVÉNYEK A KORSZAK
TITKOSSZOLGÁLATAINAK MŰKÖDÉSÉBŐL
II.**

**TUDOMÁNYOS
KONFERENCIA**



2023

Az absztrakt kötet a 2023. december 01-én, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézete és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára közös szervezésében második alkalommal megrendezett „A XXI. századi magyar titkosszolgálatok – Szemelvények a korszak titkosszolgálatainak működéséből” című online tudományos konferencia előadásai alapján készült.



**NEMZETI
KÖZZOLGÁLATI
EGYETEM**
LUDOVIKA



ABTI

Állambiztonság
Szolgálatok
Történeti
Levéltára

Szerzők:

Dr. Bács Zoltán György
Dr. Cseh Gergő Bendegúz
Dr. Deák József
Dr. Dobák Imre
Dr. Gál István László
Dr. Krahulcsán Zsolt
Dr. Kovács Tamás
Mezei József
Dr. Müller Rolf

Orbán-Schwarzkopf Balázs
Dr. Papp István
Dr. Regényi Kund Miklós
Semsei Ferenc
Dr. Solti István
Tóth Eszter
Urbán Attila
Dr. Vörös Géza

Szerkesztette: Dr. Dobák Imre, Dr. Papp István

ISBN 978-615-6456-21-2

© Szerzők, 2023.

© Szerkesztők, 2023.

© Magyar Rendészettudományi Társaság, 2023.

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Kiadja a Magyar Rendészettudományi Társaság Polgári Nemzetbiztonsági Tagozata.



TARTALOMJEGYZÉK

Dr. Bács Zoltán György

Az állambiztonsági szervek tevékenysége a társadalmi szervezetekben, az Országos Béketanács példáján keresztül

Dr. Cseh Gergő Bendegúz

Bukott diktatúrák titkosszolgálati iratainak sorsa Európán belül és kívül

Dr. Deák József

Szovjet-magyar állambiztonsági kapcsolatok születése, fejlődése

Dr. Dobák Imre

Országos álhír az első világháború kezdetén

Dr. Gál István László

A „Duna-gate” botrány és a titokvédelem a rendszerváltozás hajnalán

Dr. Kahulcsán Zsolt

**Külpolitikai nyitás – állambiztonsági félelemek
A bécsi EBEÉ utótalálkozó és a magyar titkosszolgálatok**

Dr. Kovács Tamás

A SOE és Magyarország

Mezei József

Gondolatok az „illegális ügynöki tevékenység egyes mozzanatainak felismerhetőségi jegyei a kémelhárítási felderítő, szűrő-kutató munkában” című anyaghoz

Dr. Müller Rolf

A mór mehet, de nem egyedül. A Péter Gábor és társai ügy koncepciója

Orbán-Schwarzkopf Balázs

Bornemissza” fedőnevű ügynök jelentései, avagy a „magyar maffia”, annak európai és észak-amerikai szálai

Dr. Papp István

Változó célpontok: Állambiztonság és agrárium 1945 és 1989 között

Dr. Regényi Kund Miklós

Titkosszolgálatok változása, a változó belső szabályozók tükrében a két világháború közötti Magyarországon

Semsei Ferenc

Mozaikok a Markó utcai fogház történetéből – Megküzdési stratégiák

Dr. Solti István

A 3/e szobalehallgatás rendszabály alkalmazása az állambiztonság időszakában

Tóth Eszter

„Nem kell az ügyel foglalkozni.” – A magyar hírszerzés története a '60-as években

Urbán Attila

Az állambiztonsági szolgálatok szervezeti rendjének korszerűsítési irányai a rendszerváltás előestéjén: az 1985-ös ügyrend-tervezetek értékelése

Dr. Vörös Géza

Hálózatépítés az egyházi szervezetekben a Kádár-korszakban

Az állambiztonsági szervek tevékenysége a társadalmi szervezetekben, az Országos Béketanács példáján keresztül

Dr. Bács Zoltán György

A jelentős nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező társadalmi szervezetek mindig fontos szerepet játszottak az állambiztonsági szervek tevékenységében. Jelentőségük abban állt, hogy a hivatalos, kormányzati kapcsolattartási fórumokon túl, amelyek tevékenységét a diplomácia eszköztára behatárolta, a társadalmi szervezetek a célországok hasonló civil szervezetein keresztül szerezhettek az állambiztonság, a Varsói Szerződés, illetve más tömbön belüli együttműködési szervezet számára fontos információkat. Az információszerzés mellett a kapcsolati háló bővítése, a dezinformatív, vagy manipulatív információátadás is a társadalmi tömegszervezetek feladatkörébe tartozott.

A társadalmi és tömegszervezetek politikai irányítását az MSZMP Központi Bizottságában (KB) több osztály is felügyelte. Ilyen volt a Párt- és Tömegszervezetek Osztálya (PTO), az Agitációs és Propaganda Osztály (APO), bár ez kevésbé folyt bele közvetlenül a társadalmi szervezetek munkájába, és a Külügyi osztály (KO), amelynek döntő szava volt minden, a nemzetközi kapcsolatokkal összefüggő ügyben. A társadalmi szervezetek irányítása nem közvetlen direktívák alapján, hanem közvetett módon, a szervezetek vezetői között nagy számban, esetleg többségben lévő párttagokon keresztül valósult meg. A vezető testületekbe való jelöléshez is már az MSZMP KB illetékes osztályainak egyetértése volt szükséges. A vezetők megválasztása az egyes szervezetek legfelsőbb vezető testületei által az MSZMP ajánlására történt. Az ajánlást általában a vezető testület ülésén résztvevő MSZMP munkatárs, vagy középvezető tette. Egyes szervezeteknél, amelyek egy nagyobb, országos szervezet, a Hazafias Népfrent Országos Tanácsa (HNF OT) égisze alatt működtek, illetve a helyi

népfront bizottságok esetében a HNF vezetése javasolta a jelölt személyét és megválasztását a vezető beosztásba.

Melyek voltak ezek a társadalmi szervezetek? Az előbb említett HNF OT, mint ernyőszervezet alatt működött az Országos Béketanács (OBT) és a Magyar Szolidaritási Bizottság (MSZB). Mind a kettő kiterjedt szervezeti kapcsolatrendszerrel rendelkezett az érintett nemzetközi szervezeteken, a Béke Világtanács (BVT) és az Afro-Ázsiai Népek Szolidaritási Szervezetén (AAPSO) keresztül. A Népfronttól függetlenül működött a Magyar Nők Országos Tanácsa (MNOT), illetve más rétegszervezetek.

A szervezetek nemzetközi kapcsolatrendszeréből adódóan a Belügyminisztérium III./I. és III./II. Csoportfőnökség számára is aktív munkaterületnek számított. Esetenként a hazai hálózatokkal rendelkező szervezetek, mint a HNF OT a helyi Népfrontszervezeteken keresztül, továbbá az OBT a nyugati békemozgalmakkal való aktív kapcsolata miatt a 80-as években, szintén jelentős figyelmet kapott a belső elhárítás munkájában.



Bukott diktatúrák titkosszolgálatainak sorsa Európán belül és kívül

Dr. Cseh Gergő Bendegúz

Az 1989-1990-ben történt közép-európai rendszerváltozások, az 1945 óta fennállt európai rend összeomlása, Németország újraegyesülése és a régió országainak demokratizálódási folyamatai természetesen vetették fel az ún. szocializmus időszakával történő szembenézés és a múlt feldolgozásának kérdéseit. Ezen kérdések között a régió minden országában kiemelt figyelmet kapott az egykori erőszakszervezetek és titkosszolgálatok "hagyatékának" sorsa, a levéltári források megismerésének lehetőségei és a múlt feltárásának korlátai.

A közép- és délkelet-európai régió országaiban ennek a kérdésnek a rendezését alapvetően meghatározta, vagy legalábbis annak irányt mutatott a német gyakorlat, az egyesült Németországban létrehozott levéltári és emlékezetpolitikai intézmény működése és a Stasi-iratok kezelésének jogi keretei. Az 1990-es évek elejétől kezdve Varsótól Tiranáig létrejöttek a BStU társintézményei, melyek kisebb-nagyobb hangsúlyeltolódásokkal ugyan, de alapvetően a Stasi-iratok kezelésére vonatkozó törvény alapelveit ültették át saját gyakorlatukba. Ugyanakkor diktatúrák, elnyomó politikai rezsimek nem csak Közép-Európában léteztek és buktak meg a 20. században. Görögország vagy Spanyolország példája, a dél-amerikai katonai diktatúrák iratainak sorsa vagy Délkelet-Ázsia egyes országainak múltfeltárási gyakorlata sokban eltér az egykori Varsói Szerződés országaiban tapasztaltaktól.

Az előadás – legalább vázlatosan – igyekszik körüljárni azokat a lehetőségeket és megoldási módozatokat, melyek mentén a megbukott, megdöntött elnyomó rendszerek titkosszolgálati iratait kezelték vagy kezelik jelenleg világszerte

Szovjet-magyar állambiztonsági kapcsolatok születése, fejlődése

Dr. Deák József

Az előadás a szovjet-magyar állambiztonsági kapcsolatok létrejöttének kibontakozásának kezdeti állomásait, példákön keresztül működésének meghatározó jellemzőit mutatja be, kezdve két 1953-as esettel. Kelet-Közép-Európa szovjet megszállási zónájában születő szocialista blokk országainak korábbi állambiztonsági szervezetei, ezek munkatársai a politikai rendszer kardinális átalakításával, a vezető elit réteg leváltásával együtt jellemzően eltűntek a történelem süllyesztőjében. A társadalom irányításában bevonni szándékozott új társadalmi csoportok; munkásosztály, parasztság, értelmiség képviselőinek színrelépésével kiderült, hogy a korábbi illegális politikai küzdelemben jeleskedők nem rendelkeznek államszervezési, vezetési gyakorlattal. Az ország „szocialista” a korábbitól gyökeresen eltérő újszerű irányításához kiválasztott, kinevezett káderek nem rendelkeztek az ehhez nélkülözhetetlenül szükséges, minimális államszervezési, jogi elméleti ismeretekkel sem. Viszont a Szovjetunió által elvárt feladatok teljesítéséhez legegyszerűbb, leghatékonyabb megoldásnak kínálkozott tanácsadók, a szocialista állami struktúra kiépítésében, irányításában jártas szakemberek kérése Moszkvától. Például a Magyar Dolgozók Pártjának Államvédelmi Bizottsága már az 1948. november 17-i ülésén is hozott döntést arról, hogy szovjet katonai és rendőrségi szakértőket kérnek, illetve magyar tiszteket és rendőrtiszteket küldenek a Szovjetunióba. A Belügyminisztérium ekkor nyolc szakértőre, illetve tanácsadóra jelentett be igényt, hat havi időtartamra. Feladatuk lett volna, hogy vizsgálják felül a rendőrség szervezeti felépítését, illetve külön az államvédelmi szervezet munkáját.



A magyarországgal közel egyidőben, a szocialista tábor leendő országaiból Moszkvába többé-kevésbé jól behatárolható időintervallumban beérkező szakértői igények, kérések teljesítése egyúttal jó ürügyül szolgált a szovjet „rövid pórázos” kézivezérlés kiépítéséhez is. A szovjet megszállás kezdeti időszakában Kelet-Közép-Európában szinte minden újonnan születő szocialista államban a legfontosabb, legsürgősebben kézben tartandó államirányítási területnek a szocialista országok honvédelme és a jellemzően belügyi tárcákhoz tartozó rendvédelme számított, így az első tanácsadók is ezekre érkeztek.

Magyarországon az első szovjet tanácsadók (komisszárok?...) a politikai rendőrségnél jelentek meg. Farkas Vladimir, az Államvédelmi Hatóság egyik későbbi vezetőjének visszaemlékezése szerint a szovjet Állambiztonsági Minisztériumnak 1947-ben már állandó képviselete volt Budapesten, bár tevékenységéről hazai forrásból eddig még dokumentum nem került elő. Hamarosan, 1948-tól a Honvédelmi minisztériumban is megjelentek a szovjet tanácsadók.

Az ötvenes évek elejére a nemzetközi helyzetben kialakult rendkívül feszült hidegháborús politika hatásaként a hazai közéletben, állami szinten, egyebek közt a Belügyminisztériumban és, a rendőrségnél is tovább folytatódott a hatalmi struktúrák kiépülése, koncentrációja. E hatalmi struktúrák kiépülésének része lehetett, hogy 1953-ban a Belügyminisztérium egy új szakmai tudományos folyóiratot jelentetett meg, a Rendőrségi Szemlét. A Szovjetunióból delegált belügyi főtanácsadó a szakmai irányítás mellett szívesen vállalkozott politikai iránymutatásra is...



Országos álhír az első világháború kezdetén

Dr. Dobák Imre

Az álhírek, vagy éppen dezinformációs „hírek” nem napjaink termékei. Terjedésük és hatásuk már a múlt század elején is megmutatkozott, összefonódva az információk továbbítására szolgáló távközlés különböző, az adott korszakra jellemző formáival. Az előadás, 1914 augusztusára tekint vissza, amikor egy szárnyra kelt hír - miszerint francia személyek automobilon aranyat szállítanak Magyarországon keresztül Oroszországba - egy hónapig okozott felfordulást az országban.

A hír rendkívül gyorsan terjedt és az „aranyat szállító autók” utáni hajszája a szenzációhajhász korabeli napilapok figyelmének középpontjába került. Az ország területének számos pontján, a hivatalos szervek mellett a civil lakosságból is bekapcsolódtak az eseményekkel dús hajszába. Hogy mi is történhetett, arról a témakört vizsgáló, korabeli belügyi iratok, levéltárban (MNL OL) fellelhető anyagai, az események levelezésének és táviratainak részletei adhatnak mélyebb betekintést.

A számos ellentmondást is tartalmazó, belügyminisztériumba érkező hivatalos információk kezdetben a gépjárművek igazoltatásának szükségességét támasztották alá, így a rendőrhatalóság és a csendőrség mellett a katonaság is bekapcsolódott a gépjárművek országos szintű közúti ellenőrzésébe. A gyakran erőszakba torkolló, igazoltatásokkal és félreértésekkel tarkított „ellenőrzések” ellenére a vélt gépjárműveket azonban nem sikerült fellelni. A napilapok pedig az (ál)híreket felerősítve folyamatosan, néha még a gépjárművek elfogásáról is beszámolva tájékoztatták a közvéleményt, ezzel újabb olajat öntve a tűzre.



A hajsza 1914. augusztus 20-a után, az ellenőrzéseket megszüntető hivatalos rendeletek és egyéb utasítások alacsonyabb szintekre történő eljuttatásával párhuzamosan kezdett csak alábbhagyni. Ahogy lassan helyreállt a nyugalom, megindultak az okokat feltáról vizsgálatok is, amelyek az álhír terjedésének kiindulópontját a Központi Távíróhivatalba tették. A félreértésen, az ellenőrzés hiányán, vagy csak egyszerűen a túlbuzgóságon alapuló hírterjesztés személyi felelőssége vélhetően csak az egyik tanulsága volt az ügynek, amely mellett a világháború kezdeti időszakában a távírda és távbeszélőhálózatok információ-továbbításban megmutatkozó kulcsfontosságú szerepe minden bizonnyal formáló hatással volt a korszak biztonsági szerveinek későbbi gondolkodására is.



A „Duna-gate” botrány és a titokvédelem a rendszerváltozás hajnalán

Dr. Gál István László

Az Alkotmánybíróság szerint a rendszerváltás hazánkban a legalitás alapján ment végbe, a legalitás elve szerint pedig azt a követelményt is el kell fogadnunk, hogy a jogrendszer önmagára vonatkozó szabályai feltétlenül érvényesüljenek. Konkrétabban megfogalmazva: nem tehető különbség a „rendszerváltozás előtti” és a „rendszerváltozás utáni” jog között, vagyis nem merülhet fel kettős mérce. A titokvédelemmel kapcsolatos szocialista jogszabályok tehát néhány évig még a rendszerváltozás után is hatályban maradtak, és alkalmazták őket a jogállami viszonyoknak megfelelően.

Minél közelebb érkeünk a jelenhez, a jogtörténeti szempontból jelentős korszakok behatárolása annál pontosabban megtehető. A politikai rendszerváltozás időpontja ugyan 1989. október 23., a Köztársaság kikiáltásának időpontja, de a titokvédelem elmélete és a szabályok gyakorlati végrehajtásának módszerei egy ideig még szinte változatlanok maradtak.

Álláspontom szerint a titokvédelem jogtörténete szempontjából a rendszerváltozás utáni időszaknak egyértelműen, napra pontosan meg lehet jelölni a kezdetét és a végét is. 1990. január 5-én indul a Duna-gate botrányal, és 2010. április 1-ig tart, amikor a Mavtv. hatályba lépett. Az ezután következő időszakot már a hatályos jogot elemző részekben mutatjuk be, a titokvédelem magyar jogtörténete tehát 2010-ben lezárul.

Ez a két évtizedig tartó korszak is két részre osztható. 1995-ig a szocialista szabályozást alkalmaztuk az új, rendszerváltozás utáni demokratikus viszonyoknak megfelelően, majd 1995-ben megalkottuk az új titoktörvényt és a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvényt. Ez a második szakasz egy tizenöt éven át tartó, önálló korszakot teremtett az állam titkainak védelme szempontjából, egészen a Mavtv. hatályba lépéséig. Álláspontom szerint tehát a titokvédelem vonatkozásában a rendszerváltozás időpontja 1990. január 5-re tehető, ekkor robbant ki az állambiztonsági szervek iratmegsemmisítéséről is szóló Duna-gate botrány, amelyben azonban nemcsak iratmegsemmisítésről, hanem törvénytelen adatgyűjtésről, állampolgárok és politikai szervezetek titkainak megsértéséről is szó volt. A botrány egyik következménye volt a teljes magyar állambiztonsági struktúra átalakítása, de nagyon sok, titokvédelmemmel

kapcsolatos, akkor még minősített anyag is nyilvánosságra került, szinte kontrollálatlan módon.

A botrány hatására rövid időn belül átszervezték az állambiztonsági szerveket, hogy működésük megfeleljen az alkotmányos követelményeknek, de a titokvédelem szabályai – mivel azok korszerű, és politikailag talán a leginkább semleges normák voltak – nem változtak néhány évig. A rendszerváltozást követő időszakban azonban egyre több államtitoksértés vált ismertté, különösen az államtitokkal kapcsolatos bűnügyek, például egy Pest környéki katonai objektum létezésének megírása a Reform című hetilapban, egy belügyminiszteri értekezlet iratainak nyilvánosságra kerülése, egy magyar katona kémkedése a NATO részére. E körben említendő, hogy megjelent egy teljes könyv is, amely akkor formálisan államtitkot képező, az állambiztonsági és rendőri szervek munkáját, az annak során alkalmazott felderítésben használt titkosszolgálati eszközöket és módszereket részletesen bemutatta. Mivel az államtitoksértés tényállásszerű volt, hiszen az 1978. évi IV. tv. 221. § (1) bek. b) pontjába ütközött, megindult a büntetőeljárás. A szerzők arra hivatkoztak, hogy a régi rendszer titkainak nyilvánosságra hozatala nem veszélyes a társadalomra. Ezt az érvelést végül osztotta az ügyészség is: a Btk. 36. § első fordulatra tekintettel, mivel a cselekmény társadalomra veszélyessége megszűnt, a nyomozást megszüntette.

A folyamatban lévő büntetőeljárások felszínre hozták a titokvédelemmel kapcsolatos jogi szabályozás több jogi anomáliáját is. Nem volt tovább elkerülhető, hogy az Alkotmánybíróság asztalára kerüljenek ezek a jogszabályok is. Ezeket az akkori, még rendkívül aktív és a jogállamiság követelményének a betartására is nagyon érzékeny taláros testület alkotmányellenesnek is találta.



Külpolitikai nyitás – állambiztonsági félelemek A bécsi EBEÉ utótalálkozó és a magyar titkosszolgálatok

Dr. Krahulcsán Zsolt

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ) a hidegháborús években a két világrendszer nemzetközi együttműködését volt hivatott szabályozott keretek között rendezni. Az 1975-ben aláírt Helsinki Záróokmány tíz alapelvet fogalmazott meg, illetve három olyan „kosarat”, amely a nemzetközi együttműködés formáira próbált újfajta megoldásokat találni. 1975 után időről-időre az EBEÉ – közel másfél évtizeden keresztül – úgynevezett utókonferenciákon pontosította a fenti elveket, normákat és az ezeken a találkozókön részt vevő államok a Helsinki Záróokmányban foglalt feladatok teljesítéséről, illetve az együttműködés továbbfejlesztéséről is beszámoltak. Az első utókonferenciára Belgrádban (1977–1978), majd Madridban (1980–1983) került sor. A harmadik utókonferenciát Bécsben tartották 1986. november 4. és 1989. január 19. között. Ekkor a kölcsönösség jegyében a keleti blokk országai, illetve a Szovjetunió ajánlásokat tett az emberi jogok témakörében, amely előrevetítette a magyarországi rendszerváltoztatás esélyét is, de 1987 tavaszán, nyarán még az állambiztonság részéről egyfajta bizalmatlanság és elutasítás mutatkozott meg.

A magyar Külügyminisztérium Tervező és Elemző Főosztálya 1987 tavaszán küldte meg a BM Titkárságának a bécsi EBEÉ utótalálkozón benyújtott javaslatokat azzal a szándékkal, hogy a magyar titkosszolgálatok vezetői véleményezzék azokat. Ugyan a javaslatok többsége igazgatásrendészeti jellegű volt, humanitárius és politikai szempontból nagyrészt elfogadhatóak voltak a magyar állambiztonság vezetői számára, de volt több olyan kérdés, amely körül értelmezési problémák merültek fel. Ilyen volt például az az osztrák-svájci közös javaslat, amely „az




intézmények és szervezetek közötti szabadabb egyéni és kollektív mozgást és érintkezést szorgalmazta”, vagy a nyugati országok azon közös megállapítása, amely szerint vannak a terrorizmust támogató országok (Líbia, Szíria, Nicaragua) és ezeket segítő egyes szocialista országok, amelyek – a kapitalista országok álláspontja szerint – a „nemzeti felszabadító mozgalmak” támogatásával tulajdonképpen a nemzetközi terrorizmust segítik. A leghatározottabban a III/III. Csoportfőnökségen bírálták a javaslatokat, leginkább az „emberi kapcsolatok” című fejezetben szereplő szabad utazáshoz való jog („kontrollformák” nélküli) gyakorlati alkalmazását nem látták kivitelezhetőnek, általánosságban pedig a „minden korlátozástól mentes egyéni jogok túlhangsúlyozását” tekintették a legkritikusabb pontnak. Ez utóbbi elv váltotta ki a legtöbb rosszallást a többi (pl. információáramlással foglalkozó) részben is. Ugyanígy veszélyesnek ítélték meg a bármilyen tartalmú írásos, vagy képi kiadvány birtoklásához, használatához, terjesztéséhez és reprodukálásához való technikai eszközök engedélyezését is, amely – a belső reakció elhárítás szerint – a „hazai ellenséges ellenzéki személyek szamizdatos tevékenységének a legalizálását” jelentette volna. A kémelhárítás, illetve a hírszerzés kevésbé volt ennyire elutasító állásponton, ők csupán „hozzáigazítási” igényt fogalmaztak meg egy-egy új feltételhez.

Előadásomban a Belügyminisztérium Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság (ÁBMHT) irategyüttesében megőrződött különböző csoportfőnökségek által keletkeztetett értelemező-véleményező javaslatokat, állásfoglalásokat elemzem. Azokat a hangsúly eltolódásokat keresem, amelyek a magyar állambiztonság egyes szakterületei között megragadható – kétségkívül nem jelentős, de mégis meglévő – szemléletbeli különbségeket mutatják be.



A SOE és Magyarország

Dr. Kovács Tamás



Az előadás fókuszában a Special Operations Executive (SOE) magyar, illetve magyarországi tevékenysége áll. Magát a SOE-t kifejezetten Winston Churchill utasítására hozták létre a II. világháború elején, s feladata Európa lángba borítása lett volna, legalábbis a brit miniszterelnök elképzelése szerint. Az SOE lényegében minden európai országban folytatott hírszerző, illetve szabotázs akciókat. Az SOE természetesen Magyarországon is dolgozott, de érdemes megjegyezni: a Teleki kormány – hallgatólagosan – nem akadályozta a SOE működését, hiszen ebben egyfajta újabb kapcsolatot látott Nagy-Britániával. Az előadás kitér arra, hogy a SOE hogyan működött Magyarországon és az egy szem tervezett szabotázs akciója miért nem sikerült. Teleki halála, illetve Magyarország Jugoszlávia ellene hadműveletekbe való bekapcsolódása után az SOE brit emberei ugyan elhagyták Magyarországot, s a továbbiakban Isztambulból dolgoztak, de az SOE hálózata itt maradt. A SOE továbbra is próbált akciókat realizálni Magyarországon, de futárjai lebuktak, nemkülönben tervezett szabotázs akciói.

A SOE szerepe és jelentősége az 1943 szeptember megkötött magyar – brit ideiglenes fegyverszüneti megállapodás kapcsán kerül talán a leginkább az előtérbe. Azonban ez a megállapodás egyfajta papírtigris maradt, tekintettel arra, hogy 1944. március 19-én a Wehrmacht megszállta Magyarországot.

Ennél a pontnál érdemes kitérni az MI 6 / SIS mit tudott, miben segítette – ha segítette – az SOE magyarországi munkáját. Szintén megjegyzendő, hogy az MI 6 is saját hálózattal rendelkezett Magyarországon.

Az előadás kitér az 1944. június végi brit ejtőernyős akcióra, amelynek keretében néhány embert ledobtak a Bakonyba, hogy az ott lévő partizánok élére állva németellenes felkelést szervezzenek... A ledobott ejtőernyősöket pár óra alatt elfogták. A másik, s egyben utolsó SOE akció az ún. zsidó fiatalok /ejtőernyősök Magyarországra juttatása volt. Az eredetileg hét főre tervezett művelet résztvevői közül végül csak hárman érték el Magyarországot. Közülük azonban Szenes Hanna már a határ átlépésekor, Joel Palgi és Goldstein Ferenc (Peretz) végül szintén lebuhtak, így a magyar, illetve a német szervek fogságba kerültek. Az előadás végén megpróbáljuk megválaszolni, hogy vajon lehetett-e volna eredményes(ebb) az SOE magyarországi tevékenysége a II. világháború idején.



Gondolatok az „illegális ügynöki tevékenység egyes mozzanatainak felismerhetőségi jegyei a kémelhárítási felderítő, szűrő-kutató munkában” című anyaghoz

Mezei József

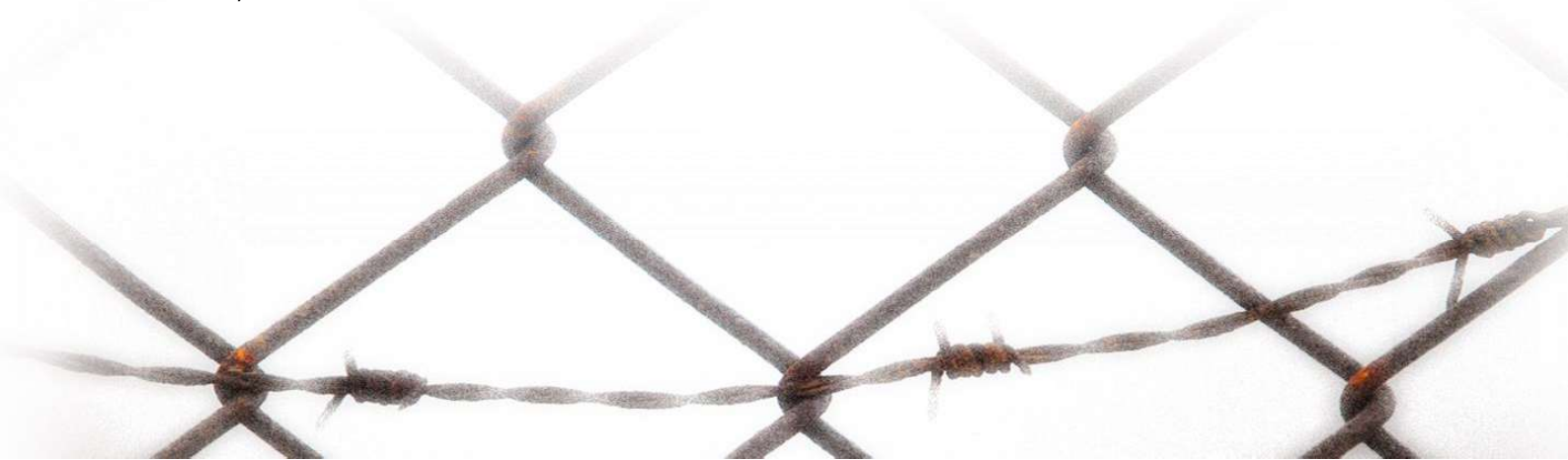
A hírszerzés ellenpólusaként felfogható kémelhárítás nincs könnyű helyzetben, számtalan kihívással küzd. Alapvetően ismeretlen személyek, ismeretlen céljainak elérése ellen kell eredményesen fellépni úgy, hogy az érintettek a titkosszolgálatokhoz való kötődésüket titkolják, tevékenységüket konspirálják. Az elhárítómunka egyik legnehezebb és legrégebbi feladata, illetve első lépése az illegális ügynöki tevékenységet folytató személyek azonosítása. Ennek fontosságát mutatja, hogy 1982-ben, a hatékonyság növelése érdekében a III/II. Csoportfőnökség, az akkori magyar kémelhárító szerv az addigi gyakorlati tapasztalatok felhasználásával egy tájékoztatót is összeállított a témakört érintően. Az abban érintett területek a külföldi hírszerző szervek tevékenységének irányultsága; az ügynöknek alkalmas személy kiválasztásának menete; a beszerzés lépései; az ügynök által folytatott titkos információszerzés folyamata, jellemzői; a konspirált kapcsolattartás eszközei, módszerei; a dotáció; illetve ezen tevékenységek felismerhetőségi jegyei voltak. A tájékoztató a felsorolt témák kapcsán olyan részletkérdéseket is tárgyalt, mint például a külföldön beszerzett ügynökök hazatérés utáni inaktivitásának kérdésköre, amely az állambiztonság ellenőrzése elkerülése érdekében alapvetően 6 hónap volt, de perspektivikus beszerzés esetén elérhette az 1-2 évet is. Továbbá bemutatta a borítékba rejtett mikropont feledésének menetét, vagy éppen a titkosírással készült kémjelentés elkészítésének módját ábrával illusztrálva. A gyanúkra vonatkozó alaposság keretében kitért olyan részletekre, hogy az így készült kémjelentések esetében az ügynök csak a papír egyik oldalára írhatott, amely az akkori <<„normális”>> állampolgári levelezésre nem volt jellemző. Az előadás ezen tájékoztató egyes lényegi elemeibe nyújt bepillantást a feladatkör összetettségének, bonyolultságának szemléltetése céljával.

A mór mehet, de nem egyedül. A Péter Gábor és társai ügy koncepciója

Dr. Müller Rolf

Az 1953-as újev harmadik napján letartóztatták a politikai rendőrség vezetőjét, Péter Gábort, akinek hosszú éveken át felívelő pályája ezzel átbillent csúcspontján és szakadékba zuhant. Rákosi Mátyás kegyeiből kiesve majd egy éves vizsgálati fogság várt rá, míg december 24-én a Budapesti Hadbíróóság bűnösnek mondta ki népellenes tevékenységben, hűtlenségben, halált okozó súlyos testi sértésben, továbbá folytatólagosan elkövetett hivatali hatalommal való visszaélésben, külföldre szökés elősegítésében és társadalmi tulajdon elleni bűntettben, ezért életfogytiglani börtönt szabott ki rá. Az ítéletet a másodfokú joghatóság, az 1954. január 15-én összeülő Katonai Felsőbíróóság is helybenhagyta. Az egykori ÁVH-főnök életében változás csak a forradalom után következett be, az 1957-es perújítási nyomozást követő újabb ítélet ugyanis büntetése időtartamát jelentősen csökkentette, 1959. januárjában pedig egyéni kegyelemmel szabadult. Péter Gábor ügye számos kérdést vet fel. Elsőként azt, hogy voltak-e jelei a közelgő bukásának? Vajon törést okozott-e a pártvezető iránti töretlennek tűnő bizalomban a Rajk-ügy?

Mit üzenhetett a pár évvel korábban lefogott, majd a kihallgatása során agyonvert helyettese, Szücs Ernő példája neki és az államvédelmi állománynak? Mivel indokolta maga Péter sorsának ilyen alakulását. Szintén elgondolkodtató, hogy mi járthatott a „megrendelő(k)”, Rákosi vagy Sztálin fejében, hiszen a sok bizonytalanság között egy valamiben biztosak lehetünk: Péter „kilövésére” csak a legmagasabb szinte(ke)n adhattak ki engedélyt. Ugyanakkor magának a vizsgálatnak a kezelése is több izgalmas problémával szembesít: miképp alakult a koncepciógyártás folyamata és ezzel együtt a „bandatagok” körének kijelölése, milyen következményekkel járt a folyamatban Sztálin halála. Végül pedig érdemes foglalkozni azzal, hogy mi is maradt meg (nálunk!) a nyomozás irataiból, és ami nem, az miért nem.



Bornemissza” fedőnevű ügynök jelentései, avagy a „magyar maffia”, annak európai és észak-amerikai száalai

Orbán-Schwarzkopf Balázs

Jamrik Levente „Vörös narkó” című dokumentumfilmjének háttér munkálatai során került elő egy olyan, dokumentumokkal nem alátámasztható eset, amely nagy mennyiségű magyar gyártású, kábítószernek minősülő metakvalon szállítmány illegális útját kísérte végig a belgiumi Antwerpen kikötőjéből a csempészparadicsomként ismert Kanadán keresztül az Amerikai Egyesült Államokban található maffiaközpontba, Clevelandba.

Az 1970-es évek második felében egyszerűen csak „Bomb City” néven emlegetett város alvilága az olasz Lucky Luciano és az orosz birodalomból származó Meyer Lansky laza szindikátusának az 1930-as években kialakult rendszerét követte, amely eredendően Chicago, Detroit, Buffalo, Philadelphia és New York alvilágát próbálta összefogni. A clevelandi maffiát az 1940-es évektől évtizedeken át az Al Caponéről ismert Chicago Outfit és New York-i Öt Család (Bonanno, Genovese, Lucchese, Gambino, Colombo), különösen a Genovese támogatását élvező olasz John T. Scalish irányította. Scalish a buffalói és a kanadai alvilághoz is szorosan kapcsolódó Joseph Bonannoval elévülhetetlen érdemeket szerzett Las Vegas felépítésében. Scalish egyik fontos embere a Lanskyhez köthető Alex „Shondor” Birns volt, aki 1907-ben Birnstein Sándor néven született a Kassa melletti Lemesen. Pár hónaposan az USA-ba került Birns nem vette fel az amerikai állampolgárságot, ezért a II. Világháború idején ellenségként kezelték, és a viláégés után ki akarták toloncolni, azonban Magyarország nem fogadta vissza. Birns vaskézzel tartotta az önállósodni próbáló helyi afroamerikai bűnözőket, akiknek vezetőjét Don Kingnek hívták. Kinget ma legtöbben úgy ismerik, mint Muhammad Ali, Joe Frazier, George Foreman, Larry Holmes, Roberto Duran, Mike Tyson, Evander Holyfield, Chris Byrd mérkőzéseinek szervezőjét. Birnst az osztrák származású maffiózó Jackie Presser nevével fémjelzett, a Chicago Outfit alá tartozó Teamsters szakszervezetből önállósodni próbáló, a Rick Porrello munkáiból készült „Nem írnek való vidék” című film főhőse, az ír származású Danny Greene robbantotta fel 1975-ben. Birns halálát William Kiraly és társa Joseph Gallo próbálta megbosszulni. Az olasz Gallo irányította a clevelandi kábítószerpiac jelentős részét, amely leginkább a kokaint, a heroint és a metakvalont jelentette. 1980-ban az amerikai DEA vizsgálatokat folytatott az MNVK/2 fedővállalatának közvetítésével Magyarországon gyártott, Hamburg

kikötőjén keresztül a kolumbiai kartell segítségével illegálisan az USA-ba került több tonnányi metakvalon ügyében. Ezek után nem meglepő, hogy 1987-ben Pablo Escobar az olasz maffia segítségével éppen Budapesten próbálta meg eltenni láb alól az amerikai hatóságokkal együttműködő Enrique Parejo González kolumbiai nagykövetet. A Teamsters később az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) nevű terrorszervezet politikai szárnyának, a Sinn Féinnek a legnagyobb pénzügyi támogatója lett. Mint ismeretes, az olasz maffiával összefonódó IRA-nak nem csak magyar tagja volt, hanem fegyvereinek egy részét is magyar katonai laktanyákból kapta.

Az 1980-as évek végén a szintén csempészparadicsomként ismert Belgium gyémánt és ékszerüzleteiről híres kikötővárosában, Antwerpenben működtethette a Budapesten született Szóbel Ármin testvére olasz maffiózó társával Európa egyik legnagyobb prostitúciós hálózatát. A világhírű edzővel, a szintén csempészzel gyanúsított Guttmann Bélával együtt mozgó korábbi Penarol és Benfica-menedzser Szóbelt már az 1960-as években ismerősével Onódy Lajossal együtt a budapesti éjszakai élet császáráként említik a dokumentumok. A külföldön többször letartóztatott, a magyar elhárítás gyanúja szerint a Szovjetunióknak dolgozó, kábítószerben és sok minden másban utazó Szóbelt ugyan kitiltották az országból, de a BM engedélyével és asszisztálásával még hosszú évtizedeken át verbuválhatta Magyarországon a lányokat, sokszor erőszakkal, európai hírű prostitúciós hálózatához. Szóbel sógora, többek között a „The Rolling Stones” zenekar amerikai koncertjeit is szervező, 1991-ben légibalesetben elhunyt promóter, Bill Graham volt az első, aki nem zenészként került be a clevelandi Rock & Roll Hall of Fame-be. Mellékesen Graham játszotta Lucky Luciano szerepét Benjamin Siegel, Lansky alvezérének életét bemutató „Bugsy” című filmben. Származása ellenére, „Víg” fedőnevű hálózat szerint, az amerikaiakat a kommunizmusnál is nagyobb ellenségnek tartó nyilaskeresztes csoportoknak (Málnási Ödön nyilas ideológus szimplán „dollársoldosok” kifejezéssel illetve az illiberális eszmékkel szembe helyezkedő nyugati emigrációt) publikációs teret engedő Szóbel bécsi lakásában élt a magyar kémelhárítás „Bornemissza” fedőnevű ügynöke.

„Bornemissza” első kézből adott tájékoztatást a kaliforniai magyar maffia működéséről. Hogy mennyire első kézből, arról így ír az egyik jelentés: „Los Angelesbe történő megérkezését követő első látogatása, Szendrő Öcsinél, rendkívül kellemetlenül kezdődött. Miután bevezették a házba, a falhoz állították és Szendrő emberei pisztolyokat szegezve rá, vallatóra fogták, hogy ki (kik) küldte(k) őt.” Jelentéseiben, mint közismert tényt említi a „szaknévsoros” Bodnár György, a Magyar Labdarúgó Szövetség későbbi elnökének szoros kapcsolódását az olasz maffiához., egyikben például egyenesen Joseph Bonanno emberének nevezi. Más hálózati jelentésekben viszont úgy vélték, hogy a korábban az Interpol által nemzetközileg körözött Bodnár azért mozoghatott szabadon Magyarországon és Ausztriában, mert helyi kormányzati és titkosszolgálati védelmet kapott. Mindenesetre Bodnár fogadott ügyvédet az MNVK/2-n

keresztül a Szovjetunió katonai jellegű, nukleáris titkokat gyűjtő, ezért az USA-ban 1982-ben letartóztatott ismert csempész, (Gyepes-)Gilbert Ottó Attila kiszabadítása érdekében. „Bornemissza” szerint Gilbert több kilogrammnyi tömbaranyat rejtegetett egyik Bécsben élő barátjánál. „Bormenissza” Szóbel Árminnál lakott és Ujvári Dezső segítette a munkakeresésben. Az osztrák állampolgár Ujvári az 1970-es évek elején az MNVK/2 4. osztályának titkos munkatársaként „elszámoltatás” révén alkalmilag a II. (Bűnügyi) Főcsoportfőnökséget is segítette, miután rokona a chicagói illetőségű Ujvári Gábor egy másik rokonának dr. Ujvári László orvosnak nagyjából 40 kg aranyát tömbökben csempészte ki az Amerikai Egyesült Államokba. Ujvári aktív részese volt az 1970-es évek közepétől működő, osztrák hitelből épülő szállodafejlesztési projekteknek is. Ujvári és Szóbel személye átvezet Fränkel Józsefhez, az egyik legismertebb igazságügyi képszakértőhöz. Fränkelt, akit névrokona, a magyar állam megbízásából kiterjedt csempészetet folytató lengyel származású Juda Fränkel megfigyelése céljából, minden túlzás nélkül ipari méretű illegális kereskedelmet lebonyolító, MNVK/2 érdekeltségébe tartozó Artex vállalathoz helyezték. Fränkel József a dokumentumok szerint „Asztalos” fedőnéven a II. Főcsoportfőnökségnek dolgozott, de más hálózati jelentések viszont arra hívják fel a figyelmet, hogy ő lehetett az egyik legismertebb képhamisító is egyben, magyar festők műveire specializálva magát. „Bornemissza” Barta Tamás zenész haláláról is beszámolt: „Bartha disszidálását követően Szendrő egyik vállalkozásánál állt alkalmazásban, de néhány hónapja bejelentette önállósulási szándékát. Szendrőék ebbe nem egyeztek bele, s döntöttek végleg Bartha sorsáról. Röviden, tisztában volt azzal, hogy az ottani bűnöző körök számára (éppen úgy, mint az egész társadalomnak) az emberi élet annyit ér, mint bármely fogyasztási áru.”

1980-ban Ausztriában eljárást indítottak az MNVK/2 alá tartozó, részben osztrák állami tulajdonú Győr-Sopron-Ebenfurt Vasúttársaság osztályvezetője, Bárány István ellen. 1981. február 19-én Bárányról az osztrák Arbeiter Zeitung „A cigarettacsempész titkosszolgálati őrnagy” címen közölt írást. A II Világháború utáni Ausztria addigi legnagyobb csempészpere kapcsán a Profil nevű osztrák újság 1981. május 4-én megjelent cikkének már a „Cigaretta és kábítószer” címet adta. Részben az USA-ba és Olaszországba irányuló, a vádirat szerint „iparszerű” dohánycsempészethez köthetően a bécsi Kurier február 16-i száma alapján készült állambiztonsági összefoglaló így fogalmaz: „A vádlott Bárány István, a GYSEV egyik főnöke, akinek letartóztatása Herczeg Kálmán raktárosnak elegendő jel volt arra, hogy eltűnjön. Herczeget az Interpol 2 éve körözi eredménytelenül. A két »vasutas« 1974 óta kapcsolatban volt egy euro-amerikai gengszter szindikátussal.” Ez konkrétan az olasz maffiát jelentette.

1987-ben az Colombo-családdal kapcsolatban álló, az 1960-as években Észak-Vietnámban még amerikaiakra vadászó orosz maffiózó David Bogatin üzemanyaghoz kapcsolódó adócsalás miatt kénytelen volt kiköltözni a New York-i Trump-toronyban található otthonából és elhagyni az Egyesült Államokat.

Ausztrián keresztül Lengyelországba távozott, ahol az egykori Szovjetunió határaihoz közeli Lublinban bankot alapított. Bogatin társa, a New Yorkban benzinkutakat üzemeltető orosz Marat Balagula korábban Lengyelországon keresztül Távol-Keletről származó heroint csempészett New Yorkba. Balagula az Izraelben megbukott szovjet kémmeleg, Shabtai Kalmanoviccsal és az olasz maffiával közösen beszállt a Sierra Leone-i gyémántbizniszbe, valamint virágzó olajüzletet épített ki az Iránhoz köthető Hezbollah terrorszervezettel. Az üzletet a Lucchese-család finanszírozta, és az USA egyik legnagyobb adócsalási ügyében 1983-ban vád alá helyezett, embargós termékekre specializálódott antwerpeni születésű belga-amerikai Marc Rich közvetítette. Az olajcsempészet és a hozzá kapcsolódó adócsalás egyébként ebben az időszakban a kábítószer után a második legtöbb bevételt hozta az Öt Család számára, amit részben Ausztriában mostak tisztára. A Frankfurtban letartóztatott Balagula helyét Vjacseszlav Ivankov vette át, aki sok más bűnözőhöz hasonlóan a New York-i Trump-toronyba költözött, és ellenőrizte többek között a városba érkező afgán-tadzsik heroin útját. A sort hosszasan lehetne folytatni. De miért is érdekes ez számunka, azon túl, hogy Kalmanovics Juszt Lászlótól kért segítséget izraeli kémügye kapcsán? Mindegyikük jó barátja volt a magyar állambiztonság olasz vonatkozású irataiban felbukkanó, korábbi szovjet KGB-tisztnek, a Budapesten megtelepedő Szemjon Mogiljevicsnek. Az amerikai FBI legkeresettebb bűnözői között szamon tartott, a magyar hadiipart felvásárolni szándékozó, a fegyver mellett a teljesség igénye nélkül, kábítószerben, olajban, prostitúcióban, gyémántban, lopott autókban utazó Mogiljevics ügyleteit közvetlenül Oroszországból irányították. Tevékenységét, ha hihetünk a különféle híryanagoknak, a kommunizmusban edzett, régi KGB-kém, az SVR főnöke, később külügyminiszter, majd miniszterelnök, a szintén KGB-s Vlagyimir Putyint hatalomra segítő, a nyugattal szakítani akaró Jevgenyij Primakov koordinálta. Erős a gyanú, hogy Mogiljevics és a hasonló bűnözői profillal rendelkező Szóbel Ármin személye összekapcsolódik. Nem véletlen, hogy a Mogiljevics által halálosan megfenyegetett Robert. I. Friedman 2000-ben megjelent könyvének a „Vörös maffia: Hogyan támadta meg az orosz maffia Amerikát” címet adta.



Változó célpontok: Állambiztonság és agrárium 1945 és 1989 között

Dr. Papp István

Amikor a politikai rendőrség történetéről esik szó, leggyakrabban a jelzős szerkezet második tagja, tehát a rendőrség kerül a vizsgálat középpontjába. Pedig az első elem legalább annyira fontos, sőt egyenesen lényegesebb, hiszen egyáltalán nem magától értetődő, még az államszocialista korszak különböző periódusaiban sem, hogy mi és mitől válhatott politikai üggyé. Az, hogy az agráriumra hogyan tekintett az MDP/MSZMP vezetése, magától értetődően meghatározta, hogyan kezelte az államvédelem/állambiztonság ezt a területet. Az előadás időhatárát jelentő bő négy évtizedben több markáns korszak különíthető el. Ezen esetekben nagyon szoros kapcsolat fedezhető fel a hivatalos agrárpolitika és a politikai rendőrség gyakorlata között, mind az ellenségkép, mind a szervezeti felépítés, mind pedig az elhárítás tárgya, illetve alanyai között.

Az 1945-ös földosztást követően először a kötött gazdálkodás, illetve a városokban mutatkozó áruhiány miatt merült fel, hogy ne csupán gazdaságpolitikai eszközökkel, hanem kényszerítő erővel is hassanak az ekkor már egyéni parasztgazdaságokból álló agráriumra. Az 1948-ban bejelentett kollektivizálás, majd a hamarosan elkezdődő kuláküldözés során a politikai rendőrség részben szabotázs-bűncselekményre hivatkozva, részben a gazdag parasztság megtörése érdekében indított vizsgálati eljárásokat. Ezek a törekvések 1953-at követően háttérbe szorultak, s az 1956-os forradalom lényegében szétzilálta a falusi ügynökhálózatot és jelentősen meggyengült a hivatásos állomány is.

A kollektivizálás harmadik hullámának megindulásával, 1959 elejétől jelentősen megnőtt a mezőgazdasági elhárító/szabotázs-elhárító osztály jelentősége. Mind a



megnyitott dossziék száma, mind az izgatásnak minősített ügyek aránya jelentékeny mértékben emelkedett, s bővült a nem túlságosan hatékony falusi ügynökség létszáma is. 1962-ben, mivel a termelőszövetkezeti rendszer csaknem egyeduralkodóvá vált, megszűnt a központi mezőgazdasági elhárítás, igaz a megyei szervezetek csupán néhány év késéssel tűntek el. Ebben az időszakban elsősorban az újonnan létrejövő téeszekben mutatkozó válságjelenségeket egy ideig szintén figyelemmel követte a politikai rendőrség, de hamar nyilvánvalóvá vált, hogy nem rendészeti, hanem gazdaságpolitikai jellegű problémákról van szó.

Az 1970-es években a társadalmi tulajdon védelmének biztosítása érdekében részben közrendvédelmi, részben politikai rendőrségi vonalon, főként a megyei szervek állambiztonsági részlegei indítottak vizsgálatokat. Emellett egyre fontosabb szerepet kapott a külkereskedelmet ellenőrző kémelhárítás is, hiszen egyre jobban megélénkült a honi agrárium export-import tevékenysége. Összességében elmondható, hogy az agrárium volt az a terület, amely a korszak egészét tekintve legkevésbé került a politikai rendőrség ellenőrzése alá, elsősorban a gyorsan módosuló célrendszerek és a rendszer legitimitációját erősítő agrárpolitika sikeressége miatt.



Titkosszolgálatok változása, a változó belső szabályozók tükrében a két világháború közötti Magyarországon

Dr. Regényi Kund Miklós

Az előadásban a nemzetbiztonsági szolgálatok történeti fejlődési modelljének kiegészítéséről, illetve - a legújabb kutatási eredmények tükrében - alkalmazhatóságáról lesz szó, mégpedig a magyar királyi Honvéd Vezérkari Főnökség 2. osztályának, azaz a két világháború közötti magyar nemzetbiztonsági szolgálatnak vonatkozásában. Az egyetemi oktatás során használt történeti fejlődési modell első lépésként a szolgálatot szervezetként történő megjelenését; második lépésként az önálló szervezetként való létét; harmadik lépésként a mennyiségi növekedést; negyedik lépésként, egyben új, továbbfejlesztéseként értékelhető mozzanatként a háborús időszakra vonatkozó modellt; ötödik lépésként a hírszerzési ágak szerinti differenciálódást; hatodik lépésként az önálló, nyílt, a szolgálat működését szabályozó jogszabályt; hetedik lépésként a hatósági jogkör hiányát; nyolcadik lépésként pedig a információs fúziós központ megjelenését azonosította.

A modell kiegészíthető a szolgálatok hármass funkciójával, miszerint egy szolgálat elsősorban titkos felderítéssel, másrészt értékeléssel-elemzéssel és stratégiai kormányzati tájékoztatással, harmadrészt pedig titkos akciókkal foglalkozik. Ezek súlypontja, egymáshoz viszonyított aránya az egyes szolgálatokat, valamint az állam életéről az adott országban uralkodó felfogást nagyon nagy mértékben jellemzi. A következő fontos kiegészítés pedig a nyomozati jogkör megléte vagy hiánya egy elhárító szolgálat vonatkozásában. Ha ezeket a hipotéziseket összevetjük a két világháború közötti magyar nemzetbiztonsági szolgálat működését vonatkozó új kutatási eredményekkel, úgy

HONVÉDELMI MINISZTERIUM
Vezérkar - 2. ügyosztály.
Kt.sz. 17.980 Titkos - vez.
kar./2. ügyoszt. 1937

A MAGYAR HÍRSZERZÉSI
SZOLGÁLAT
IV. MŰ.
1. Kötet

A magyar hírszerzési szolgálat módszerei 1936-ig.

Bevezetés

KATONAPOLITIKAI ÁTTEKINTÉS

Megj.: a bevezető részfejezet nem kerül közlésre!

ELSŐ RÉSZ²¹

HÍRSZERZÉSI SZOLGÁLAT KÉMKEDESI ÁGA

ELŐSZÓ

elmondható, hogy az eddigiekhez képest Kántás Balázs kutatásai kimutatták, hogy a két világháború közötti magyar szolgálatok nagyon is foglalkoztak a titkos akciók előkészítésével és végrehajtásával, még hogyha ezek a dolgok természetéből adódóan ezek az akciók nem is voltak mindig sikeresek. A Dobák Imre által feltárt forrás pedig rámutatott arra, hogy az egységes szervezetben, hírszerző, elhárító és tájékoztató szolgálatként működő magyar szolgálat tisztában volt azzal, hogy az információszerzés lényege belföldön nem a bűncselekmények üldözése, hanem a nemzetbiztonságot érintő információk megelőző jellegű gyűjtése.

Az új eredmények és a fejlődési modell összevetéséből pedig az állapítható meg, hogy a két világháború közötti magyar szolgálatok a fejlődés fő sodrába tartoztak, azaz nem mondtak le és nem tekintettek el a saját hatáskörben végrehajtott titkos akcióktól, azonban a hatékonyság érdekében elhárító munkájuk során nem feltétlenül a bűncselekmények, ideértve az államellenes bűncselekmények üldözésére, hanem sokkal inkább a preventív tevékenységre összpontosítottak. Nyilván ezek az elvek a gyakorlatban nem mindig tudtak teljes mértékben érvényesülni. Természetesen ez a fajta, a modellel összhangban lévő fejlődés a második világháború közeledtével majd beköszöntésével megfordul, de legalábbis lelassul, hiszen második világháború alatt, és annak különösen végső szakaszában a magyar szolgálatok tevékenységét belföldön is az akció, illetve a katonai jellegű bűncselekmények üldözése jellemezte. Mégis, nehéz vitatkozni azzal az állítással - amely más megközelítésből is adódik - hogy a második világháború végével a szovjet modell Magyarországra erőltetése nemcsak a köztörténetben, hanem a titkosszolgálatok történetében is szakított a szervezés, a fejlődés fő sodrába tartozó építkezéssel, és helyette egy kívülről Magyarország erőltetett, retrográd jellegű modell kényszerű átvételére került sor, aminek következményeit a magyar szolgálatok sokáig nyögtek.

MINISZTERIUM
- 2- ügyosztály.
sz. 17.980 Titkos - vez.
ar./2. ügyoszt. 1937

A MAGYAR HÍRSZERZÉSI
SZOLGÁLAT
IV. MŰ.
1. Kötet

A magyar hírszerzési szolgálat módszerei 1936-ig.

Bevezetés

KATONAPOLITIKAI ÁTTEKINTÉS

gi.: a bevezető részfejezet nem kerül közlésre/

ELSŐ RÉSZ²¹

HÍRSZERZÉSI SZOLGÁLAT KÉMKEDESI ÁGA

első felkiel

Mozaikok a Markó utcai fogház történetéből – Megküzdési stratégiák

Semsei Ferenc

Előadásomban az 1892-ben épült hírhedt börtön épületében raboskodó elítéltek életviszonyait, megküzdési stratégiáit szeretném bemutatni egy olyan életvilágban, amely közvetlen összefüggésben állt a 20. századi politikai kurzusok változásával, mintegy lakmuszpapírként is értelmezhető. Célom nem az intézmény történetének részletekbe menő bemutatása – amely a kezdeti időszakban járásbírósként, büntető törvényszékeként és ügyészségként is működött, majd 1945 után a Budapesti Népbíróság, ezután pedig az államvédelem fennhatósága alá került – sokkal inkább annak a mentális küzdelemnek a rekonstruálása, amelyet a politikai elítéltek lelki egészségük megőrzéséért, életben maradásukért vívtak. A számos kínálkozó munka – visszaemlékezés és napló – nyújtotta stratégiákat a pszichológus Oláh Attila által megnevezett 12 magasabb rendű copingdimenzió (problémamegoldás, információkeresés, tehetetlenség, menekülés, önbizalom, támaszkeresés, delegálás, izoláció, akkomodáció, tárgyalás, alárendelődés, szembehelyezkedés.) segítségével rendszereztem, amelyek közül 6 kategóriát alapul véve ismertetem a kirajzolódó eredményeket.

Célom annak kísérleti felvetése, hogy az Oláh-féle megküzdési dimenziók alkalmazhatóak-e, alkalmasak-e a bebörtönzöttek, fogvatartottak írásainak interdiszciplináris vizsgálatára?



A 3/e szobalehallgatás rendszabály alkalmazása az állambiztonság időszakában

Dr. Solti István

A 2023. évi előadásban az előző évben általánosságban bemutatott operatív rendszabályok eszközrendszerei közül a szobalehallgatás alkalmazási jellemzőit mutatom be, a 3/e rendszabály alkalmazási szabályait lefektető parancsok és megvalósított alkalmazás példáján.

A szobalehallgatás kérdéskörével már az '50-es években is szabályozói szinten foglalkozott a belügyi vezetés. A területre vonatkozó első utasítást 1955-ben adta ki a belügyminiszter, amikor még IX/8 rendszabály néven illették a szobalehallgatást. Ezt később a szervezet különböző életszakaszaiban újabb és újabb szabályzatok követték. Az első parancsok már tartalmaztak a végrehajtás egyes elemeire vonatkozó előírásokat, míg az utolsóként a tárgyban kiadott parancs már részletesen szabályozta a 3/e rendszabály alkalmazásának minden területét.

A 3/e rendszabály elhatárolása érdekében mindenek előtt azt mutatom be, hogy az állambiztonság időszakában mit értettek operatív rendszabályon, és ezen belül a milyen konspirációs követelmények és körülmények befolyásolták alkalmazhatóságát. Már az első említett parancs is foglalkozott a belső engedélyezési rend mellett a szobalehallgató rendszerek telepítésének egyes lépéseivel. Azonban amíg a kezdetekben csupán az előkészítés fázisaival foglalkoztak részletesebben, addig a későbbiekben már a rendszabály alkalmazásának valamennyi szakaszára vonatkozó eljárási rend került kialakításra, kezdve az igény felmerülésétől a rögzítésen és a kisserelésen át egészen a keletkezett anyagok felhasználásáig.

E szerint az operatív-technikai rendszabályok alkalmazásának folyamata a technikai eszközök célhelyre történő bevezetésétől a kiszserelésig tartott, aminek nyolc munkaelemét különböztették meg. Így beszéltek külön bevezetésről, bekapcsolásról, rögzítésről, figyelésről, feldolgozásról, az információ felhasználásáról, kikapcsolásról és kiszserelésről. Amennyiben az operatív-technikai módszerek alkalmazása titkos behatolással járt, akkor az a zárnyitástól egészen a kijövetelig és a visszazárásig tartott.

Az állambiztonsági szolgálat esetében a rendszabály alkalmazásának engedélyezése általánosan az állambiztonsági csoportfőnökhöz volt delegálva, viszont előfordulhattak olyan kiemelt helyszínek vagy személyek, akik esetében már a Belügyminiszter volt az engedélyező. A 3/e rendszabályt alkalmazó operatív szerv szolgálati jegyen igényelte meg a III/V. Csoportfőnökség illetékes szakterületétől a technikai eszközök telepítésének előkészítést és bevezetését. A bevezetés egy szemrevételezés és az operatív akció biztosítási terveinek a kidolgozása és engedélyezése után történhetett meg.

A 3/e rendszabállyal történő ellenőrzés fő szabály szerint 90 napig tarthatott, amit azonban meg lehetett hosszabbítani. Az ellenőrzés befejezése után a technikai rendszereket a helyiségekből kiszserelték és elszállították, a keletkezett hanganyagokból pedig egy erre a feladatra szakosodott külön osztály készítette el a jelentéseket. A leírás és a jelentés készítés külön szakmai irányelvekkel rendelkezett, valamint a keletkezett adathordozók kezelésére is előírások voltak.

Az előadás második részében egy titkos behatolással tervezett operatív akció keretében bevezetett 3/e rendszabály teljes életciklusát és alkalmazási lépéseit tekintem át egy jól dokumentált 70-es évekbeli esemény bemutatásával.

„Nem kell az üggyel foglalkozni.” – A magyar hírszerzés története a '60-as években

Tóth Eszter

A hatvanas évek elején fokozatosan megváltozott Magyarország nemzetközi helyzete és megítélése. Az ENSZ 1962 végére levette napirendjéről a „magyar kérdést”. A párt vezetői folyamatosan próbálták javítani az ország gazdasági, és kulturális kapcsolatait a nyugat-európai országokkal és az Amerikai Egyesült Államokkal. Ennek egyik eredménye, hogy növekedésnek indult a külföldről érkező látogató száma, illetve az utazási szabályok enyhítéseként egyre több magyar utazhatott külföldre. A konszolidálódó politikai hatalom az 1963. évi 4. sz. törvényerejű rendeletben közkegyelmet hirdetett, amely érintette az emigrációban élőket is, „akik a felszabadulás óta a mai napig engedély nélkül hagyták el az ország területét”.

1962-ben – a Belügyminisztérium átszervezésének részeként – a III. Főcsoportfőnökség szervezetén belül a III/I. Csoportfőnökség feladata lett a hírszerzés. Bár a hírszerzésnél önálló osztályként csak 1967-ben jött létre az „aktív intézkedések” végrehajtására specializálódott III/I.-7. osztály, már korábban is több alkalommal hajtottak végre ilyen irányú akciókat – elsősorban az emigrációs szervezetekkel szemben – az ezzel a feladattal megbízott munkatársak. Az operatív intézkedések sorozata során lehetőség nyílt dezinformációs akciók megszervezésére, ellenséges szervezetek, csoportok bomlasztására, személyek leválasztására, elszigetelésére, az ellenséges személyek befolyásolására stb.

Előadásomban a hatvanas évekbeli, több évig zajló „Lakat” fedőnevű akción keresztül szeretném bemutatni, hogy a hírszerzés miként viszonyult a külföldi magyar emigráció bizonyos köreihez, hogyan próbálta meg az emigrációban fontos és vezető szerepet betöltő személyeket hazatérésre bírni, illetve a hazai politikai rendszerrel szemben ellenséges emigrációs szervezetek pozícióját gyengíteni, és – szükség esetén – a szervezeteken belüli erőviszonyokat módosítani, adott esetben bomlasztani. A „Lakat” akció az állambiztonságnak az emigrációhoz, és az emigrációs szervezetekhez való viszonyának problémáján túl, bepillantást enged a hírszerzés hatvanas évekbeli módszereibe és gyakorlatába is.

2. A Főcsoportfőnökséget a Főcsoportfőnök, - a miniszter állambiztonsági helyettese, a miniszter közvetlen alárendeltségében – mint egyszemélyi felelős vezető irányítja és vezeti.

A Főcsoportfőnökség szervei:

III/I. (hírszerző) Csoportfőnökség,

III/II. (kémelhárító) Csoportfőnökség,

Az állambiztonsági szolgálatok szervezeti rendjének korszerűsítési irányai a rendszerváltás előestéjén: az 1985-ös ügyrend-tervezetek értékelése

Urbán Attila

Magyarországon a Belügyminisztérium 1962-ben végrehajtott átszervezésével létrejött az a stabil állambiztonsági szervezeti rend, amely alapszerkezetében egészen a BM III. Főcsoportfőnökség 1990 januári megszüntetéséig érvényben maradt. A hazai titkosszolgálati tevékenység intézménytörténeti kutatásának meghatározó forrásai az 1962-ben, 1967-ben, 1972-ben, illetve az 1979-ben kiadott főcsoportfőnökségi ügyrendek. Bár ez utóbbi szabályzó formálisan 1990 januárjáig hatályban maradt, a magyar állambiztonsági szolgálatok feladatkörében megjelenő új kihívások, illetve pártállami/kormányzati elvárások már az 1980-as évek közepén a korábbi szervezeti rend felülvizsgálatára készítették a belügyi vezetést.

Az 1985-ben megszületett „ügyrend-tervezetek” hivatalos jóváhagyására, azaz belügyi parancs formájában történő kiadására – elsősorban az egyre dinamikusabban változó nemzetközi, illetve hazai politikai és gazdasági folyamatok miatt – végül nem került sor, azonban az egyes szakterületek javaslataira épülő dokumentumok így is fontos intézménytörténeti forrását jelentik a titkosszolgálati tevékenység korabeli fő irányainak módosulásait rekonstruálni kívánó kutatásoknak. A tervezetekben többek között tetten érhető a hírszerzési és kémelhárítási feladatok súlyponti területeinek a változó külpolitikai környezettel való összehangolása csakúgy, mint az operatív lehetőségek bővülését leképező új szervezeti megoldások.

Az egyes csoportfőnökségek feladatrendszerében a hatályos szabályzókhoz képest a vizsgált évtized közepén bekövetkező hangsúlyeltolódások több területen már előre vetítették azokat a korszerűsítési törekvéseket, amelyek a rendszerváltás előestéjén, 1988 és 1989 között kidolgozott, de a „Duna-gate” botrányt követő rapid átszervezési kényszerhelyzet folytán torzóban maradt modernizációs koncepciókban is megjelentek.



Hálózatépítés az egyházi szervezetekben a Kádár-korszakban

Dr. Vörös Géza

A pártállami egyházpolitika megvalósításának az egyik legfontosabb eszközei az állambiztonsági szolgálatok voltak. Az állambiztonság a munkáját az állampárt által diktált egyházpolitika végrehajtásához igazította, mely mindenkor meghatározta, hogy a Belügyminisztérium szervei milyen adminisztratív és operatív lépéseket tehetnek. A Kádár-korszakban az állambiztonsági munkában a hangsúly a korabeli jogszabályok által büntetendő tevékenységek rendőri felderítését követő letartóztatások helyett az operatív megelőző intézkedésekre helyeződött át.

A hálózati munkát a Kádár-korszakban két norma alapján végezték: az első, mely még a forradalom előtti utasításokra épült, a 33/1958-as, a másik, mely ezt hatályon kívül helyezte és a rendszerváltásig meghatározta a hálózatépítés kereteit, a 005/1972-es számú belügyminiszteri parancs volt. A hálózat funkciója rendkívül sokrétű volt. Az ellenségesnek nyilvánított személyekre, csoportokra vonatkozó titkos információgyűjtés, felderítés mellett operatív kombinációk végrehajtását (kutatás, figyelés, dezinformációk terjesztése, bomlasztás, büntetőeljárás kezdeményezéséhez szükséges bizonyítékok szerzése stb.) is végezte.

Az egyházi szervezetekkel kapcsolatos hálózatépítés és hálózattartás során az állambiztonsági tiszteknek fokozottan figyelembe kellett vennie néhány olyan sajátosságot (vallásos közösség, magas műveltség, érzékeny psziché stb.), mely csak egyházi személyek esetében fordult elő. Például a jelentés átadásánál, a beszámoltatás szervezésénél a tartótisztnak figyelembe kellett vennie, hogy egyházi személy az ügynöke, ezért a dekonspiráció veszélyének elkerülése, vagy az esetleges

elutasítás lehetősége miatt a találkozókat többnyire „K”- és „T”-lakásokban tartották, s nem nyilvános helyeken (pl. szórakozóhely).

Az 1950-es és 60-as években az egyházi személyek beszerzése a terhelő és a kompromittáló adatok kombinációja alapján történt, mivel javarészt abból a körből szervezték be őket, amelyben – a korabeli jogszabályok által – büntetendő, ellenséges tevékenységet végeztek. Az 1960-as évek végétől már inkább a hazafias alap került előtérbe. Ennek oka, hogy ekkorra az egyházak és az állam közötti viszony sokat javult, ezért a töréspontok inkább az egyházakon belül jelentkeztek.

A 1970-es évektől az egyre nagyobb teret nyerő lojális egyházi vezetés támogatása mellett az állambiztonság figyelmét az egyházakon belüli ellenzék, az ifjúság nevelésével foglalkozó egyházi személyek, csoportok kötötték le. A szervezett hálózati személyeket is ezen körök felderítésére, tevékenységük ellehetetlenítésére kívánták felhasználni, tehát ebben az időszakban a hálózati beszerzésekben a hangsúly az ifjúsággal kapcsolatos elhárítási területre helyeződött.

A nyolcvanas évek közepétől kezdve egy új elem jelent meg a BM III. Főcsoportfőnökség éves munkaterveiben az egyházi elhárítás vonalán: meg kellett akadályozni, hogy a rendszerrel szemben álló ellenzéki személyek vagy csoportok és az egyházak között ne jöjjön létre olyan együttműködés, mely egymást erősítve a rendszer stabilitását ingathatná meg. Ezért a beszerzések fő iránya és a már hálózati munkát végző egyházi személyeknek megfogalmazott feladatok ezen állambiztonsági elképzelések sikerét kellett, hogy biztosítsák.